

Agricultores de Salcedo

Xosé Álvarez Castro

Triunfante o golpe militar de 1936, o un de agosto, un grupo de gardas civís e "cívicos" mandados polo alférez da Guardia Civil Francisco Muñoz efectuou un rexistro no domicilio do dirixente agrario Gumersindo Estévez; o obxectivo era a captura do seu fillo Genaro, comunista, que sería detido días máis tarde e fusilado tras un consello de guerra. Entre a documentación incautada había unha serie de escritos que son significativos para a historia do movemento asociativo dos agricultores de Salcedo. A partir deles, iniciamos unha investigación sobre o nacemento e feitos máis significativos da sociedade de agricultores desta parroquia.

O primeiro que chamou a nosa atención foi a existencia dunha relación cos nomes dos fundadores da sociedade e dos compañeiros máis significados e nela aparece como presidente, no ano 1892, Martín Pintos Lucas; sorprende a data porque todos os estudosos do agrarismo galego sitúan no ano 1896 a data na que se fundan as primeiras sociedades deste tipo: as de Lérez e Marcón e datan a de Salcedo no 1897 e así consta no libro rexistro de asociacións, no que aparece como legalizada o 2 de xuño daquel ano. O obxectivo do listado que mencionamos era facer un acto de homenaxe a estas persoas en novembro de 1935.

Na relación citada aparecen como organizadores ou presidentes: Martín Pintos Lucas, Lorenzo Montes, Santiago Sanmartín, Antonio Sousa [Balchada Sousa?], Juan Piñeiro, Ignacio da Pena; como secretarios: Antonio Carragal e Manuel Acuña Pena e, sen especificar condición, Manuel Regueira, e Francisco Soto.

Bandeira da sociedade de agricultores de Salcedo

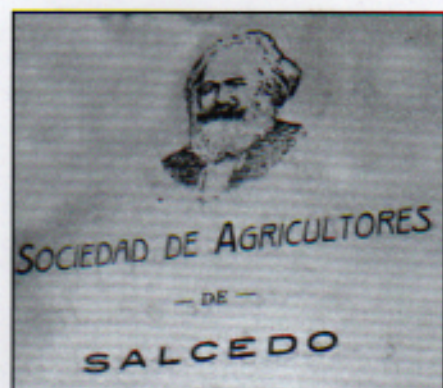
Situémonos no ano 1892: estamos nunha época de crise; por unha banda temos a crise política debida a que o sistema turnista da Restauración borbónica daba síntomas de esgotamento e cobraban ímpeto movementos sociais e políticos como o republicanismo, socialismo, sindicalismo obreiro... As leis de asociación (1887) e de sufraxio universal masculino (1890) propician a organización de sectores como o obreiro e o agrícola. Por outra banda, a crise económica, que se fai notar moito no sector agrario debido a que os avances nos transportes e nas técnicas de conservación de alimentos posibilitan que os produtos (cereais, carne) procedentes de América e Australia compitan en condicións vantaxosas cos europeos. Galicia sofre esta crise co aumento do prezo do millo e coa perda do mercado inglés para a nosa carne, xa que eran máis baratos os becerros americanos. Debemos sumar a este panorama a extensión da praga da filoxera que arrasaba os viñedos galegos.

Aumentan os impostos e tanto republicanos como socialistas utilizan a situación para facer proselitismo entre o campesiñado para que, imitando ao movemento obreiro, se organicen

para facer fronte de mellor maneira á situación. Na nosa zona, a dobre condición de obreiros e campesiños de moitos habitantes dos arredores facilitou o movemento asociativo.

Na capital teñen lugar, en 1892, os motíns contra a imposición dun novo consumo ao leite e o aumento do arbitrio dos peixes; as regateiras da praza e as leiteiras, co apoio dos campesiños, asaltaron o fielado do Burgo o 22 de xullo. Impúxose a lei marcial e o concello veuse obrigado a suprimir o aumento dos citados impostos. Os partidos políticos opoñentes aproveitan os sucesos para atacar o goberno conservador; tanto republicanos como socialistas utilizan a loita contra os impostos e contra o caciquismo para organizar sociedades que se movan na súa órbita.

Pero o conflito máis grave tería lugar en Salcedo en 1894. O 19 de xuño daquel ano, pola mañá, chegaron ao lugar de Campo da Porta tres axentes encargados da cobranza das cédulas arrendadas ao señor Ferreirós; os axentes eran José Caramés, Andrés Rodríguez e José Benito Cochón, este último estaba moi mal visto entre os campesiños polas súas actuacións.

Viñan acompañados por unha parella da Guardia Civil. A chegada da comitiva produciu gran excitación entre los paisanos por considerar abusivos e injustos los procedimientos de cobranza, siendo los agentes maltratados. Os recadadores fuxiron e puxéronse a salvo refuxiándose na casa do concelleiro da parroquia señor Salgueiro e os gardas volveron ao cuartel para informar do sucedido.

Os xornais recollen diversos testemuños nos que se afirma que os axentes do arrendo cometían toda caste de tropelías e desmáns: entregábase unha cédula e cobrábanse tres, enganábase aos agricultores dándolle cédulas de exercicios anteriores, se les embargaba sin autorización lo que les era más querido, hasta el pote del caldo... Sin ley ni regla fija para todas y sujetando a los paisanos al despótico capricho del fatalísimo Cochón.

O xornal El Criterio Gallego afirma que, como o pobo tiña gran prevención sobre os axentes cobradores, propoñíase darlles unha boa lección sacudiéndoles el polvo, y despojarle de toda la ropa e inutilizarla por completo para que regresase a Pontevedra solo con la camisa. El Eco de Galicia precisa máis o sucedido nesa mañá, no senso de que os debedores negáranse ao embargo dunha vaca e dun pote pola débeda de cédulas correspondentes a dous anos e por un importe de máis de 60 pesetas. Afirma que chegaran a reunirse máis de cen veciños, que foran convocados mediante bucinas.

Á unha e media da tarde sae dende o cuartel pontevedrés con destino a Salcedo o tenente Roldán con once gardas e coa misión de rescatar os recadadores e impoñer a orde. Algunha versión popular di que os gardas pasaron antes a beber nunha taberna, romperon as cuncas contra a parede ao rematar e que ían xa predispostos a actuar con dureza, outras afirman que algúns veciños deran un golpe na cabeza ao tenente e que outros tentaran desarmar os gardas; tamén se conta que os gardas foron recibidos a pedradas pola multitude. O xornal barcelonés La Vanguardia cualifica os sucesos de motín e asegura que la multitud agredió a los recaudadores y a los guardias civiles que les acompañaban. La agresión hizo necesario el empleo de las armas, resultando de la colisión dos hombres y una mujer muertas, tres heridos y muchos detenidos.

Os mortos foron Francisco Piñeiro, José Rodríguez Rial e Manuela Couso; esta última tiña un neno nos brazos cando recibiu o balazo e atopábase encinta. Cando lle practicaron a autopsia algún xornal apuntou os rumores de que no seu seo atoparon un feto de sete meses, aínda con vida, pero que morreu ás poucas horas; tamén sinala que os resultados indicaban que as feridas dos cadáveres demostraban que os disparos foran feitos polas costas e tiñan orificios de saída no frontal e no parietal esquerdo. Entre os feridos atopábanse dúas irmás da falecida: María e Benita, a primeira cun tiro na cara e a segunda cun culatazo na cabeza; o seu pai sufriu un forte trastorno mental tras o sucedido. Tanto mortos como feridos foron trasladados ao Hospital.

Os gardas civís feridos foron: José Iglesias, na pema dereita por un pau ou unha pedra; Gerardo Conde Rodríguez, na cabeza e no brazo esquerdo; ao fusil do garda Eduardo Alonso rompéronlle unha peza ao intentar amparar

un golpe de aixada sobre o tenente e o sarxento Hermógenes López tiña a levita atravesada por unha navallada.

A nova do sucedido chegou ao xulgado pontevedrés ás catro da tarde. Os veciños que deron parte foron detidos e encarcerados, eran: Manuel Gallego López, alcalde de barrio; José Blanco Pintos, Ignacio Pintos Acuña, Manuel González Pintos, José Carabelos Fernández e Manuel Rial Acuña. Á última hora da tarde detiveron a Benito García Piñeiro por ser dos que tocaran as bucinas para convocar a xente.

O xuíz municipal, señor Boullosa, instrúe as dilixencias que dan como resultado dous sumarios: un por desacato e ameazas aos axentes do arrendo das cédulas e outro por atentado á Guardia Civil. O comandante da Guardia Civil tamén instrúe sumario e nomea instructor ao capitán Francisco Blázquez Parra e secretario ao garda segundo Antonio Morales.

Nos días posteriores, os xornais criticaban a actitude do concelleiro Salgueiro indicando que marchara para Vigo o día dos sucesos a pesar de saber que algo iba a ocorrer e piden que non volva ao concello. La Correspondencia Gallega asegura que os campestres de Salcedo non eran responsables nin tiñan a máis insignificante culpa dos feitos e que se opuxeran e amotinaron cheos de razón e orfos de xustiza, porque xa non se trataba do cobro dun imposto ilexítimo, senón das espoliacións e dos roubos máis escandalosos segundo se dicía publicamente.

Na documentación referida ao principio do artigo podemos atopar máis datos sobre as circunstancias dos feitos: Lorenzo Montes del lugar de Virete organizador y de los primeros presidentes de la Sociedad de Agricultores de esta parroquia, luchador incansable y defensor de los derechos Sociales y Agrarios en contra del Cacique asaballador, Médica,

prestamista, diputado de los más influyentes contra las sociedades en que aquel tiempo se acababan de dictar la ley de asociaciones. Este cacique en unión de otros no le permitía sociedad en esta parroquia a la que Lorenzo Montes con otros valientes compañeros se alzaron contra el cacique y cimentaron esta sociedad que hoy existe, a pesar de muchas persecuciones nunca se disolvió ni dió de baja. A raíz de esto Lorenzo Montes fue perseguido, procesado y saborear las piedras de la cárcel, le embargaron un cerdo y varios objetos por cédulas teniendo las cédulas en su poder pagas. A raíz de esto fueron ocasionadas las víctimas de Campo da Porta y muchas más embargos a vecinos que eran socios de esta sociedad. Continúa o escrito co relato das actividades de Lorenzo na loita anticaciquil participando en mitins electorais no Morrazo e conseguindo que o cacique fose derrotado. Non valeron nin as ameazas nin as mañas do cacique para atraelo ao seu bando ata que o cacique logrou poñer unha xunta directiva da súa corda na sociedade, esta xunta perseguiu e boicoteou a Montes ata que lograron reconquistar a sociedade, en unión de Martín Pintos, Antonio Balchada e outros.

Aparece así o nome dun dos embargados e apúntase como causa da súa situación os manexos caciquís contra os que lle opoñían resistencia, e tamén se sinala a existencia por aquelas datas da sociedade agrícola. Dálle veracidade ao escrito o feito de ser práctica corrente dos caciques en distintas zonas a de recargar os consumos aos dirixentes agrarios, presentar todo tipo de denuncias contra eles para desanimalos ou captar a membros das sociedades que, renunciando ás súas conviccións, se prestasen aos manexos caciquís contra os seus compañeiros.

A Gaceta de Galicia relataba o enterro das vítimas: Después de las cinco de la tarde salieron del Hospital los tres féretros encerrando los cadáveres de

las víctimas. Era una comitiva severa y tristísima. Las tres cajas negras y senallas y conducíanlos en hombros paisanos de Salceda. As cintas dos féretros levábanas labradores de Salceda, segundous curas e a presidencia da comitiva marchando detrás un xentío inmenso con moitas persoas de Pontevedra; mulleres veciñas das vítimas lloraban con desconsuelo y sus gemidos y sus llantos eran desgarradores.

A solidariedade coas familias dos falecidos non se fixo esperar e, en Pontevedra, abriuse unha subscrición facendo notar que, se ben o viúvo non quedaba nunha situación desamparada en canto a recursos para vivir, as viúvas e orfos quedan en la situación más deplorable y triste. Las dos muertas eran trabajadores que sostenían a sus familias con el producto de su exiguo jornal. Manuel Becerra Armesto, presidente da Liga de Contribuyentes e dono do pazo de Gandarón, visita as familias e entrega 25 pesetas a cada viúva e 10 reais a cada un dos fillos do viúvo. Eduardo Vincenti, xenro de Montero Ríos, deputado e director xeral de instrución, anótase á subscrición con 200 pesetas.

Algúns xornais piden a liberdade dos detidos e non se explican por que os gardas civís non están sometidos a consello de guerra. O xornal católico de Tui La Integridad da a nova de que unha irmá da falecida agravou tanto a enfermidade que padecía, que deixou de existir pouco despois de saber da morte de Manuela: ¡Que inmensa desgracia! Una hermana muerta violentamente el martes, otra fallecida anteayer, otra con un tiro en la cara y otra herida en la cabeza de un culatazo. De cuatro hermanas, dos muertas y dos heridas. O mesmo xornal conta que en Pontevedra tiñan lugar acalorados debates e todos consideraban que deberan aburrir moito a labradores tan pacíficos para que adoptaran aquela actitude rebelde, sobre todo

Placa conmemorativa, Foto: Soto

tendo en conta que aqueles honrados labradores eran dos máis puntuais no pago de contribucións e impostos.

A corporación municipal pontevedresa, presidida polo alcalde Víctor de Mendoza, reúne en sesión extraordinaria e acorda nomear unha comisión que depure os feitos, lamentar o sucedido asociándose ao sentimento dos veciños de Salceda e da poboación en xeral, así como mandar un telegrama ao ministro de Facenda no que fan ver que os feitos son consecuencia inevitable da imposibilidade dos campesiños para soportar o imposto de cédulas, as deficiencias do regulamento e a forma de facer a cobranza, o que facía temer a repetición dos sucesos.

O Diario de Pontevedra esixe que se persigan os abusos e ilegalidades e manifesta o seu asombro polo que está sucedendo: Hay sometidos a la acción de los Tribunales, están presos en la cárcel, no los cobradores de cédulas, no los guardias civiles que dispararon sus fusiles contra hombres sin armas y mujeres con niños. Están bajo la acción de la Justicia, están guardados por carceleros y encerrados tras rejas los seis labradores que a raíz de los funestos acontecimientos se han presentado

ante el piadoso Juzgado de Instrucción a dar cuenta de que habían sido muertos varios de sus hermanos y convecinos.

As críticas xornalísticas non sentaron ben ás autoridades xudiciais e foron chamados a declarar na Audiencia varios directores: José Millán de La Correspondencia Gallega, Valentín Peña de La Unión Republicana e Hipólito Codesido de El Criterio Gallego.

O fiscal pide que se deixe sen efecto o procesamento dos detidos e que se poñan en liberdade os presos, pois non resultan cargos contra eles e si contra a Guardia Civil por facer uso das armas. A Guardia Civil envía a Pontevedra ao coronel subinspector e ao xeneral La Portilla, secretario da dirección xeral.

A repercusión destes sucesos acada dimensión estatal: o deputado conservador Raimundo Fernández Villaverde anuncia unha interpelación ao goberno e anticipa a opinión de que no motín, aínda que os gardas civís agrediron á

multitude, o verdadeiro culpable era o gobernador civil por non saber evitar a colisión. Eduardo Vincenti, do partido liberal, que estaba no goberno, pide a comparecencia do gobernador para que explique o ocorrido, que o ministro de Facenda instrúa expediente á compañía arrendataria de cédulas persoais e que se adopten medidas para que o importe se reparta equitativamente en toda España. Aproveita para sacar rendemento político da súa postura e telegrafía ao alcalde para dar conta da súa petición ao ministro de Facenda para que se plantexase o imposto en relación e harmonía entre veciños e Facenda, pois así gañarían todos e non se perturbaría a paz pública.

O deputado republicano Nicolás Salmerón da lectura a un telegrama dos seus correligionarios pontevedreses José Amil e Emilio Couto, di que se trata dun verdadeiro asasinato, pide que se impoña castigo aos culpables e censura o sistema de arrendamento de impostos. O ministro de Gobernación Alberto Aguilera ofrece a versión oficial, afirma que se trata dun motín e

que os gardas dispararon para repeler a agresión, recoñece que o gobernador incorreu en deficiencia por non acudir a Salcedo e promete depurar os feitos e facer xustiza.

Como vemos, tanto a prensa como os políticos conservadores aproveitan a ocasión para saldar contas contra os liberais, agora no goberno, pola actitude daqueles, cando estaban na oposición, con motivo dos motíns pontevedreses do 92.

Todo apunta á existencia dun certo grao de organización entre os labradores de Salcedo con anterioridade aos feitos que relatamos: hai novas de que os abusos foran denunciados con anterioridade na delegación de Facenda, pero non foran escoitados en virtude de que *la queja formulada había sido hecha colectivamente, en vez de entablarla cada contribuyente por separado*; por outra banda, publicáanse insinuacións sobre que a idea de resistirse a pagar as cédulas era debida ás *excitaciones y manejos de los republicanos, pero estos lo niegan rotundamente*. Non debemos esquecer que a pioneira sociedade de agricultores de Lérez foi fundada por republicanos con Valentín Peña á cabeza e o Centro Republicano pontevedrés fundárase en agosto de 1891.

O máis probable é que as primeiras sociedades de agricultores (Lérez, Marcón, Salcedo...) funcionasen de feito, polo menos de xeito incipiente, antes da data da súa constitución legal e que figura no rexistro de asociacións, pois debemos ter en conta que antes da formulación dos estatutos, presentación no goberno civil e legalización definitiva, podía pasar bastante tempo pois tiña que constituírse unha comisión organizadora que levase a cabo o proceso de afiliación e redacción do regulamento, máxime se, ao mesmo tempo, tiña que soportar as trabas dos caciques da parroquia.

Placa no cemiterio, Foto: Soto

No ano 1895 os tribunais autorizan a execución dos embargos o que debeu influir para que se tomase conciencia da necesidade de organizarse legalmente, como a mellor forma de resistir e loitar contra as arbitrariedades; seguíase así o exemplo do movemento obreiro pontevedrés, que sempre tivo moita relación coas sociedades agrarias.

Nunha semblanza, feita polo dirixente agrario Gumersindo Estévez en 1935, sobre outro dos fundadores da sociedade de agricultores de Salcedo, Antonio Balchada Sousa, afirmase que traballou incesantemente, despois de organizala en 1892, para que o cacique non a demubase porque con sus uños de rapiña quería desbaratar a lo que no le convenía. En liña co escrito en parágrafos anteriores, relata os manexos caciquís: hacían de la justicia lo que querían, del Servicio idem de Contribuciones Consumos y por último Cédulas también; así que las sociedades eran el obstáculo más grande para ellos enriquecer y dominar así que los directivos eran perseguidos amenazados y acosados a las peores torturas. Antonio Balchada participou en numerosos mitins e tarefas de propaganda agraria, foi perseguido influíndo para que non tivera traballo como pintor, pero aprendeu o oficio de albanel para manter su mujer y hijos que eran mártires por las ideas de su padre e remata: llevó la vida tan agitada en busca de la redención humana y sin tener aprecio de la labor por el realizada dejó de existir de entre nosotros por la tuberculosis que lo arrebató a los cuarenta años lo mejor de su edad para la lucha.

A continuación faremos mención a algúns episodios da vida desta sociedade ata 1936.

Unha constante nos pronunciamentos das sociedades é o anticlericalismo pois a práctica totalidade dos curas opoñíanse ao asociacionismo

agrario non confesional: no ano 1898, un grupo de sociedades e entre elas a de Salcedo, publica en La Unión Republicana un manifesto que desatou unha virulenta campaña dende o xornal ultracatólico El Áncora, coa pluma de Hermenegildo Calvelo: Desde el momento en que vuestras sociedades combaten a la iglesia dejan de ser sociedades de agricultores para convertirse en sucursal organizada de la impiedad y de la revolución. Chama a atención do gobernador e fiscal sobre a existencia de sociedades que oprimen aos débiles, abusan da miseria e empregan a forza e a violencia contra veciños sen influencia nin poder pero, si mañana llegaran a adquirir vigorosa organización ¿no oprimirían también a fuertes, no abusarían de los poderosos, no emplearían la violencia contra los poderes constituidos? Diante dos ataques, a sociedade de Salcedo é unha das que dá marcha atrás nas críticas e afirma as súas crenzas católicas, apostólicas e romanas. Pero en 1920, esta sociedade declara o más riguroso boicot por la informalidad de dicho señor cura porque, despois de chegar a un acordo coa sociedade e aprobar os planos de ampliación do cemiterio, ahora resulta que nada de lo tratado es válido y el señor cura se cisca, como si tal cosa, hasta en su misma palabra Deixa de celebrarse a festa de santa Rita como consecuencia da ruptura de relacións y no tardará mucho sin que la sociedad humille la soberbia de este pater que aún se cree en los tiempos de María Castaña.

Nas eleccións municipais de 1901 formouse unha coalición anticaciquil no distrito de Salcedo-Lourizán composta por liberais, republicanos, socialistas e conservadores de Mon e na que, aparte os candidatos, todos de arraigo y prestigio en Salcedo, traballarían asociacións de agricultores, federación e asociacións obreiras. Saíron elixidos Antonio Casas, José Salgueiro, Luis Boullosa e Juan Montes.

O movemento agrario pontevedrés sempre estivo sometido ás tirapuxas entre distintos grupos políticos: liberais, republicanos, socialistas, comunistas... o que motivou a constitución de diferentes federacións e tamén viraxes na orientación das sociedades. En 1903 constitúese a Federación Agrícola Comarcal cunhas 30 sociedades, esta federación (que pasará a estar na órbita do partido liberal) tiña, en 1912, como representantes de Salcedo a José Suárez Gallego (secretario) e a Diego Malvar.

O 26 de outubro de 1919 a federación agrícola municipal, constituída nese ano, celebrou un mitin en Salcedo con intervencións de militantes socialistas como Manuel Portas, Francisco Otero, Dionisio Quintillán e Manuel García Filgueira. Tiña como finalidade a reorganización da sociedade de Salcedo que, igual que outras, estaba aletargada debido á crise do movemento agrario do ano 17 como consecuencia das dificultades postas polas autoridades e aos manexos do caciquismo; os oradores animaron aos agricultores para que non fixesen caso a extrañas tutelas e desen vida á sociedade para ingresar na federación. Entre as vantaxes que terían estaría a de levar ao concello e á deputación a xente honrada en vez dos despilfarradores actuales e, ao estar organizados, poderían sumarse á loita coa os foros. Constitúese unha nova directiva: Presidente, Alberto Malvar; vicepresidente, Ricardo García; contador, Antonio Couso; tesoureiro, Manuel Arosa; secretario, José González; vicesecretario, Alejandro Malvar e vogais, Secundino Acuña, Francisco Vilas e Manuel Suárez.

En xuño de 1920 constitúese, no Centro Obreiro, a Federación agrícola provincial integrada polas sociedades de Mourente, Bora, Marcón, Tomeza, Salcedo, Lérez, Alba, Cerponzóns, Campañó, Poio, Xeve, Verducido; Tourón, Ardán, Dorrón, Bértola e

Figueirido; na súa directiva figura algún veciño de Salcedo. A composición é a seguinte: Presidente, José Rey Durán; vicepresidente, Dionisio Quintillán; secretario e tesoureiro, José Viñas; vicesecretario, Gastón Rey; secretario de actas, Víctor Acuña e vogais: Víctor Moldes, Manuel López, Gumersindo Estévez, Celestino Arosa, Juan Romero e Manuel Fondevila. A adscrición política é clara pois, aparte do saúdo aos compañeiros da UGT e partido socialista así como aos que foron condenados por delitos políticos e sociais, consigna nos estatutos que marchará de acordo coa táctica e orientacións do PSOE. No xornal socialista Nueva Aurora coméntase: *Era una necesidad grande que los agricultores diesen a su organización un sentido genuinamente socialista para contrarrestar la de esos borregatos católicos que dirigen los curas y prestamistas en algunas parroquias, haciéndoles ver que hay que sufrir aquí todas las amarguras para alcanzar en el otro viaje el cielo pero ellos ya lo disfrutaban aquí por adelantado, en buena opinión para mesa y rodeados de fastuosidades.*

Agrarios de Salcedo teñen destacada participación en mitins: o primeiro de maio de 1902, no Teatro do Liceo, ás nove e media da mañá, intervéñen representando aos agricultores de Salcedo Antonio Balchada Sousa. En 1903 varias sociedades pontevedresas asisten a un mitin en Salcedo para solidarizarse contra os atropelos do cacique e que foi prohibido pola autoridade gubernativa por saltar a orde do día; na reunión, presidida por Martín Lucas, estaban presentes dirixentes republicanos e membros da Federación Obreira. Os participantes realizaron unha manifestación de protesta ata o centro de Pontevedra na que se deron gritos de *Morra* o *caciquismo*. No mitin antiforal do 29 de novembro de 1908 aparece como presidente do comité executivo provincial José Suárez (de Salcedo).

O nove de abril de 1911, día de ramos, ten lugar en Campolongo (Salcedo) unha reunión de sociedades agrarias e obreiras para protestar contra a venda de viños adulterados y nocivos e piden medidas que eviten a desaparición dos viños do país a mans de industriais desaprensivos que enriquecen a costa de la salud de los consumidores y el hambre de los labradores. Alertan de que se corre o perigo de ter que regar as terras con el vino puro, con el vino que es de verdadera uva; porque es de poca aguante y poca cubierta, mientras que al nocivo le dan la cubierta que le da la gana, haciéndolo al paladar del consumidor; y ese se despacha; y si ese se vende, el verdadero vino queda para guisar jureles, marchando por ese camino a la ruina y a la miseria más espantosa. (La Libertad, 1-4-11)

Juan Torres, da sociedade de Salcedo, preside en 1914 un mitin no que Ramón Abilleira, histórico dirixente agrario de Lerez, pide que sexa o municipio quen administre os arbitrios sen poñelos en mans estrañas que suelen ser crueles con el público y dan lugar a sucesos sangrientos como los ocurridos hace años en el Burgo y Salcedo.

No congreso da Federación Agraria Comarcal, celebrado o 25 e 26 de maio de 1935, no que exerceu como vicepresidente José Acuña Gallego e de secretario Francisco Fernández Blanco, ambos veciños de Salcedo, pídese unha amnistía para presos políticos e sociais, levar a cabo unha campaña para anular o tratado comercial con Uruguai e Arxentina e prohibir as importacións de carne conxelada e a rebaixa do 50% nas contribucións, entre outras medidas.

Aparecen tamén referencias á adquisición en Vigo, por parte desta sociedade, de diversas cantidades de sulfato de cobre e de xofre, como medio para conseguir que os

asociados tivesen prezos económicos (El Proletario, 1-5-1898). No ano 1912, nunha reunión da Federación Agrícola Provincial, tamén se trata da conveniencia da adquisición conxunta destes produtos e pídese que as leiteiras usen as medidas que marca a lei; os representantes de Salcedo son Suárez Torres e Freijo. Este tipo de prácticas eran comúns a estas sociedades así como a existencia de cooperativas de consumo e a venda de excedentes, singularmente de viño; o exemplo sobranceiro é a Caja Rural de Lerez, ligada á sociedade de agricultores daquela parroquia.

Era habitual o posicionamento sobre asuntos que se apartaban dos temas relacionados co campo, así foi o pronunciamento que fan numerosas organizacións pontevedresas sobre os sucesos de Montjuich e no que asignan en representación dos agricultores de Salcedo, Lorenzo, Carballo e Gabriel Otero. As sociedades tamén realizaban labores de arbitraje e mediación nas diferencias entre veciños; esta actuación foi tratada nun mitin celebrado en 1920 en Lerez; nel aconsellouse que as diferencias sean dirimidas en el seno de sus sociedades respectivas, toda vez que nadie más que ellas, por medio de comisiones nombradas al efecto, pueden arreglarlas dentro de un espíritu de completa imparcialidad y justicia, evitando así el tener que acudir a los juzgados, acompañados de esos caciques -que son como la plaga de la langosta- perdiendo días de trabajo y gastando el dinero. No caso de Salcedo atopamos un documento do ano 1935 no que se chega a un acordo por motivos de servizo de augas para regar millo nas fincas co manancial de Cancela ou Balada.

Temos constancia da existencia dunha Sociedad de Defensa y Protección de las Propiedades Agrícolas de Salcedo (fundada en maio de 1931), moi relacionada coa sociedade de agricultores; nun

escrito asinado polo seu presidente Gumersindo Estévez o 9 de novembro de 1935, notificase á sociedade agraria que, despois de denunciar danos producidos polas vacas dun veciño e de varias suspensións do xuízo, aparecían agora dous testijos "fasistas" que declaraban que o día que o garda da sociedade de defensa colleu facendo os danos co gando ás criadas dun tal Peleteiro, estas estaban curando polo médico Víctor Lis; tamén apareceran outras testemuñas para declarar o mesmo "así que vereis que gente tenemos en esta parroquia; no pudieron conseguir que no tuviéramos guardia y ahora se vengan de esa forma. Despidese cun significativo V. y de la C. (Vuestro y de la Causa)

O 24 de abril de 1932 ten lugar a presentación dunha bandeira da sociedade, no acto faláron Araceli Dobarro Vidal, Alfonso Guillán Abalo, Roberto Panero Fernández, Manuel Rey Vázquez e Luis de Saa Bravo; a maioría eran mestres e militantes destacados das Xuventudes Socialistas.

A estas alturas da década dos trinta, a confrontación entre dereitas e esquerdas era alta e a parroquia de Salcedo era unha boa mostra: chegou a formarse unha Sociedad Agraria Antimarxista, impulsada polos homes próximos a Víctor Lis e á que o xornal El País (7-2-1936) se refire do seguinte xeito: *existe una sedicente Sociedad Agraria inspirada en el credo fascista que fue engendrada por unos individuos insólitos, con el único objeto de reducir por hambre y conquistar a la antigua sociedad de agricultores, de significación proletaria que hace muchos años está constituida. Señala como un dos organizadores o fillo dun vello caci-que de Salcedo e continúa: Ese joven anormal está a las órdenes inmediatas de Víctor Lis en Pontevedra; y Víctor Lis a las de Honorio Maura en Madrid y*

Honorio Maura a los de Alfonso XIII de Borbón "El Sangriento". Concluye que os patrocinadores son os monárquicos los viejos asesinos de Sobredo, los auténticos representantes de los foristas; son la España negra, la España feudal, la España clerical y militarista que ha desangrado durante siglos las más preciosas energías del pueblo español.

O un de marzo de 1936 a sociedade de Salcedo organizou un festival campestre para celebrar o triunfo electoral da Fronte Popular. O programa de actos era ben curioso, con actividades como o percorrido pola parroquia de gaiteros tocando dianas y alboradas de un marcado sabor izquierdista, a banda de música de Arcade facía a entrada no campo da festa aos acordes de La Internacional e do Himno de Riego, un concerto polifónico a cargo de "Los Cuchipandistas antifascistas" e as interpretacións de José Peón cos monólogos "El estraperlo", "El golfo de Méjico" e "El último pirata", títulos que agochan aos políticos do partido Radical, Alejandro Lerroux, e Emiliano Iglesias e o banqueiro Juan March. O acto rematou cun recitado de poemas.

Logo do golpe militar de xullo de 1936, a represión cébase nos membros das organizacións próximas á Fronte Popular; os bens da sociedade de agricultores son incautados e figuran co nº 30 no expediente de responsabilidades políticas procedentes de entidades marxistas. A súa bandeira foi agochada e consérvase na actualidade. Moitos directivos e membros destacados sufriron persecución e cárcere e algúns pagaron coa vida o seu compromiso. A xeito de exemplo trataremos o sucedido con dous destes dirixentes: Francisco Fernández Blanco "Sacheiro" era camareiro do Savoy, de militancia comunista e secretario da Federación

Comarcal Agraria, representando a esta interveu no mitin do 1º de maio de 1936, que estaba presidido polo vicepresidente da federación local de traballadores e tamén veciño de Salcedo, Rogelio González Suárez. "Sacheiro" dirixiu duros ataques ao capitalismo e pronunciouse contra o imposto sobre as pragas do campo, que agravaba aínda máis a precaria situación do agro galego. Afirmou que non era o momento de facer discursos floridos senón de organizarse para dar a batida final e que *con los emblemas del trabajo que figuran en la bandera proletaria aplastaremos y segaremos la cabeza del odioso capitalismo e implantaremos nuestro gobierno obrero y campesino*. Toma parte activa na defensa do concello pontevedrés cando o golpe e foi un dos oradores que se dirixiu, dende o balcón do concello, á xente alí congregada proclamando que, se saíse o exército á rúa, era necesario loitar dando o peito, rematou a intervención con gritos de ¡Viva el comunismo! e ¡Viva la revolución!. Foi "paseado" o 7 de setembro do 36. Outro dirixente agrario importante foi José Acuña Gallego, vicepresidente do comité organizador do congreso agrario de 1935 e concelleiro pontevedrés pola candidatura agrario-obreira en 1931. Foi "paseado" o 24 de agosto do 36 aparecendo o seu cadáver en Ponte Sampaio.

Sirvan estas páxinas como lembranza e homenaxe aos agricultores de Salcedo cando se cumpren 120 anos dos tristes sucesos do Campo da Porta.